

Бібліотечно-бібліографічні ресурси бібліотек

Бібліографічна діяльність одеських бібліотек: розвиток та здобутки

*Анна Іванченко,
провідний бібліограф
науково-бібліографічного відділу
Одеської національної наукової бібліотеки*

Стаття висвітлює розвиток бібліографії в Одесі, починаючи з першої половини XIX ст., та здобутки в цій галузі у теперішній час. Огляд зроблено шляхом аналізу бібліографічних здобутків провідних наукових установ та організацій міста: Одеської національної наукової бібліотеки, наукової бібліотеки Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова, інших бібліотек ВНЗ та обласних бібліотек, а також наукових товариств кінця XIX – початку XX ст.

Бібліографія у своєму розвитку пройшла декілька етапів – від простого складання списків книг до перетворення на самостійну науку, яке відбулось у XIX ст. Цей процес мав місце і на території України.

Для першої половини XIX ст. був характерним інтерес до історії книги, що, зокрема, сприяло процесу бібліографічного опису стародавніх книг. Наукові центри сформувалися в багатьох містах України. Одеса, як значний культурний центр, не залишилася осторонь. У цей період у місті було вже декілька бібліотек, а при книжкових магазинах створювалися «кабінети для читання». Саме тоді вперше в історії одеської книжкової торгівлі був виданий каталог книжкового магазину М. Клочкова [53], який включав близько 1 тис. книжок, переважно творів російської художньої літератури 1810–1820-х років [26; 65, с. 496].

В Одеській публічній бібліотеці початком бібліографічної діяльності можна вважати складання рукописних каталогів, яке було започатковано у 40-х роках XIX ст. [8, с. 52]. На початку 1870-х років з ініціативи Михайла Феліксовича де-Рібаса, багатолітнього (1869–1882) бібліотекаря (завідувача) бібліотеки з'явився генеральний алфавітний каталог [9, с. 27]. Провідну роль у появі друкованих каталогів відіграв Людвіг Михайлович де-Рібас (1866–1922), син М. Ф. де-Рібаса. Каталоги були видані у 1880–1890-х та 1901–1911 роках [4, с. 71; 8, с. 52].

Друга половина XIX ст. справедливо вважається «золотою ерою» бібліографії. Це був період активізації у складанні бібліографічних посібників [21, 31, 33]. У 1883 році світ побачив «Бібліографічний покажчик нової української літератури (1798–1883)» відомого громадського діяча, бібліографа і лексикографа Михайла Комарова (1844–1913). Ця робота стала значним явищем у тодішньому культурному житті України. Покажчик був

першою серйозною спробою обліку друкованої продукції Наддніпрянської України за 1798–1883 роки [14, с. 255]. М. Ф. Комаров одним із перших у вітчизняній бібліографії започаткував прийом, так званих, персональних гнізд, що давало змогу знайти всі відомості про творчість того чи іншого автора в одному місці [7, с. 50–51]. 1886 року М. Комаров видав «Бібліографічний покажчик нового руско-українського письменства (від 1798 до 1887 року)» [23, с. 171]. Наступними були покажчики «Библиографический указатель материалов для изучения жизни и призведения Т. Г. Шевченка» (1886), «Т. Шевченко в литературе и искусстве» (1903), «Библиографический указатель музыкальной и литературной деятельности Н. В. Лисенка (1868–1904 гг.)» (1904) та ін. [29, с. 324].

На особливу увагу заслуговують бібліографічні праці професора М. Г. Попруженка (директора Одеської публічної бібліотеки у 1896–1920 роках), присвячені діяльності християнських проповідників Кирила та Мефодія, напрацюванням О. І. Кирпичникова та ін. У 1914 р. він опублікував «Указатель статей, помещенных в I–XXX томах «Записок Имп. Одесского общества истории и древностей» [4, с. 175].

На початку ХХ ст. неочіненний внесок у розвиток бібліографії був зроблений науковими товариствами міста. В 1911 році при Новоросійському університеті розпочало наукову діяльність Одеське бібліографічне товариство (ОБТ). Ініціатором його створення був бібліотекар Новоросійського університету Петро Степанович Шестериков [58, с. 22]. Він склав проект статуту і у жовтні 1906 року подав його на розгляд офіційним представникам університету. Але затверджено статут було аж 5 березня 1911 року. 1 квітня того ж року відбулося перше засідання, на якому головою товариства був обраний професор І. А. Линниченко, а секретарем – професор В. Ф. Лазурський [47, с. 109]. Промова І. Линниченка «Задачи библиографии», виголошена на засіданні товариства 14 травня 1911 року (пізніше була опублікована), мала важливе значення для розвитку теорії бібліографії [35, с. 17; 43, с. 115]. Члени товариства активно друкувалися, з 1913 по 1917 рік товариство видало 5 томів (36 випусків) «Известий Одесского библиографического общества при Новороссийском университете» [47, с. 109]. У 1913 році в «Известиях» був опублікований бібліографічний опис перших трьох «Одесских альманахов» [30]. Член товариства С. Аваліані в «Известиях Одесского библиографического общества при Новороссийском университете» за 1913 рік опублікував «Обзор новых сочинений по крестьянскому вопросу» [1, с. 312–317]. Йому належать також бібліографічні покажчики з історії та побуту народів Кавказу та Бессарабії [43, с. 115]. На сторінках «Известий...» були оприлюднені покажчики, присвячені Г. Сковороді (Л. Чижиков), даосизму (І. Замотайло). У другому томі «Известий...» був надрукований бібліографічний покажчик, що висвітлював літературну діяльність Михайла Комарова (1865–1913) [3, с. 325–336]; до 100-річчя приєднання Бессарабії до Росії – досить великий за обсягом покажчик літератури (кількома мовами). У 1913 році вийшов друком

покажчик з історії Одеси, складений Л. Чижиковим [62]. Це була перша спроба систематизувати матеріал про Одесу, починаючи з 1818 року.

Діяльність товариства тривала до 1921 року [57, с. 4–5], хоча формально воно припинило своє існування лише 30 червня 1923 року, про це свідчить протокол організаційних зборів [43, с. 121], на яких було оголошено про організацію нового наукового товариства. Йшлося про створення Одеського філологічного товариства. Через низку причин, які досі не з'ясовані, товариство так і залишилося на папері [43, с. 121–122]. 15 травня 1925 року було засноване Українське бібліографічне товариство. Формально воно не є продовженням ОБТ, але його основу склали колишні члени ОБТ М. Слабченко, Є. Загоровський, М. Гордієвський, В. Лазурський. Таким чином, прослідковується збереження напрямку діяльності [43, с. 122].

Варто також згадати Одеське товариство історії та старожитностей (1839–1922), яке відіграло одну з провідних ролей у розвитку бібліографічних досліджень в Одесі. На засіданнях товариства періодично виступав з доповідями Людвіг Михайлович де-Рібас. У 1914 році були опубліковані його «Библиографические материалы по истории Новороссии» [2]. Як бачимо, на кінець XIX – початок XX ст. припадає діяльність цілої плеяди видатних бібліографів, вплив яких на розвиток бібліографії неможливо переоцінити.

Новий етап у розвитку бібліографії почався у 1920-х роках. Фонд міської бібліотеки помітно зріс. Паралельно з цим зросла і потреба в його розкритті. В цей період у публічній бібліотеці працював літературознавець і бібліограф М. П. Алексєєв (1896–1981). Він упорядкував бібліографію про Л. Бетховена, Ф. Шуберта, І. Тургенєва [61, с. 9–10]. Посібники, присвячені композиторам, були підготовлені у співавторстві з бібліографом і книгознавцем Я. Берманом. Саме Берману належала ідея бібліографування російськомовної літератури, присвяченої видатним європейським композиторам. Він також склав бібліографію публікацій про М. Лисенка за 1903–1923 роки, тим самим продовживши працю М. Комарова [61, с. 34–35]. У 1928–1929 роках вийшов «Покажчик літературної діяльності М. Комарова» [47, с. 112].

Неабиякий внесок у бібліографію зробив завідувач відділу рідкісних видань і рукописів історика Євгену Загоровському. З 1928 року він почав працювати над фундаментальним покажчиком літератури з історії України, для якого описав і прокоментував близько 2 тис. джерел. Але картотека, очевидно, загинула, зберігся тільки загальний план. Є. Загоровського 1931 року було заарештовано «за націоналістичну діяльність». Згодом його звільнили, але невдовзі він був знову заарештований, вже як член «контрреволюційної організації», і через кілька тижнів розстріляний [4, с. 89].

Помітним для розвитку бібліографії в Одесі був вплив літературознавця та бібліографа Сергія Петровича Шестерикова (1903–1941). Він упорядкував бібліографії ряду російських та українських письменників:

О. С. Пушкіна, Т. Г. Шевченка, Л. М. Толстого, І. С. Тургенєва, М. С. Лєскова та ін. [4, с. 232; 58, с. 30].

У Центральній науковій бібліотеці (нині Наукова бібліотека Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова) працював бібліографічний семінар (1924–1930) під керівництвом проф. С. Л. Рубінштейна, директора бібліотеки у 1922–1930 роках. На його засіданнях з доповідями виступали працівники бібліотеки та інших установ, зокрема С. П. Шестериков, О. М. де-Рібас, М. П. Алексєєв та ін. [55, с. 92–107]. Бібліотека значну увагу приділяла бібліографії українського літературознавства, преси революційної доби, сходознавчої літератури та ін. [48, с. 137].

Важливою віхою у розвитку бібліографознавства в Одесі стала фундаментальна бібліографічна праця «Одеська періодична преса років революції та громадянської війни. 1917–1921» (1929) під редакцією С. Л. Рубінштейна. Було опрацьовано 267 назв газет і 189 назв журналів. До створення посібника були залучені співробітники Центральної та Державної (нині – Одеської національної наукової бібліотеки, ОННБ) наукових бібліотек, Української державної бібліотеки ім. Т. Г. Шевченка та ін. [47, с. 110–111].

1930-ті роки стали періодом утворення спеціальних наукових підрозділів при бібліотеках, що сприяло виходу бібліографії на новий професійний рівень. При публічній бібліотеці спеціалізований бібліографічний відділ було створено 1932 року. До 1937 року ним завідував історик та бібліограф Саул Якович Боровой. Співробітники відділу склали низку картотек, зокрема літературно-критичну, та каталог рецензій. Особливе місце серед картотек займає «Одесика» (близько 400 000 карток), першим її упорядником був О. М. де-Рібас [8, с. 52–53]. Серед значних праць цього періоду треба відзначити «Зведений каталог іноземної періодики в бібліотеках Одеси», який охоплював понад 5 тис. назв [8, с. 53].

Цікавою є робота, присвячена видатному історичу Аполлону Скальковському, її упорядкував консультант з питань українознавства, етнографії та археології Е. Оксман [4, с. 167].

У 1933 році була видана «Бібліографія революційного руху в Одесі (1820–1920)» [5]. Пізніше, у 1930-х рр. бібліограф М. Рапопорт спільно з С. Я. Боровим підготувала книгу «Основи бібліографії», яка, на жаль, не була видана. Рукопис зберігається в науково-бібліографічному відділі ОННБ. Після війни М. Рапопорт була завідувачем музею книги (нині – відділ рідкісних видань і рукописів); вона описала найважливішу літературу з історії Одеси, підготувала кілька праць про склад фонду музею книги та ін. Марія Володимирівна активно виступала за популяризацію бібліографічних знань [4, с. 182].

У 1936 році була видана праця бібліографа М. Винника – «Природні ресурси та економіка Одеської області». Її редактором та автором передмови був С. Боровой. Показчик містив літературу більш ніж за сто років. Через арешт М. Винника (1937) наступні випуски не були підготовлені. Робота

була відроджена у 1969 році як щорічник «Природа і природні ресурси Північного Причорномор'я» [4, с. 58; 8, с. 55–56].

Цінним є внесок літературознавця Ксенії Петрівни Богаєвської (1911–2000). Результатом її багаторічних бібліографічних розвідок стала книга «Пушкин в печаті за сто лет (1837–1937)». На початку 1940-х років вона склала бібліографічний покажчик, присвячений В. Г. Белінському [58, с. 30].

На жаль, у 1930-ті роки поруч зі здобутками мали місце і значні втрати. Багато матеріалів було знищено внаслідок «очищення» фондів, картотек та бібліографічних посібників від творів «ворогів народу» [8, с. 53].

На початку 1940-х років постало питання про необхідність розробки та видання бібліографічних посібників, орієнтованих не на науковців, а на масового читача. 1940 року ЦК ВКП(б) навіть прийняв постанову «Про літературну критику і бібліографію», згідно з якою наукові бібліотеки повинні були орієнтуватися на підготовку рекомендаційних покажчиків. Постанова почала виконуватись пізніше, по війні [39, с. 78]. Пам'ятка «В помощь сельской электрификации» (1947) стала першою післявоєнною бібліографічною роботою.

У 1948–1950 роках Одеська державна наукова бібліотека (ОДНБ) видала тільки 8 бібліографічних посібників. Серед бібліографічних покажчиків, виданих у 1951 році – серії посібників сільськогосподарської тематики: «Что читать о новых сельскохозяйственных культурах Украины» та «Что читать тваринникам» [39, с. 79].

Тематика видань кінця 1940-х – початку 1950-х років стала різноманітною, умовно її можна розподілити на 5 груп, які відповідають галузевим бібліографіям: громадсько-політична, природничо-наукова, виробничо-технічна, сільськогосподарська та бібліографія художньої літератури.

У першій групі слід відзначити роботу «Одесса в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг.» (1948) [39, с. 84–85]. Серед посібників природничо-наукової тематики вирізняється пам'ятка, що була видана бібліотекою до 100-річчя від дня народження видатного вченого-фізіолога І. П. Павлова [39, с. 88–89]. Виробничо-технічна література представлена двома посібниками: «Массовое распространение передового опыта. (Внедрение метода инженера Ф. Л. Ковалева в промышленности)», «Силовое резание металлов. (Метод токаря Василия Колесова)» [39, с. 90].

Для фахівців сільського господарства важливе значення мали матеріали про передовий досвід. У зв'язку з цим слід згадати такі посібники: «Передовий досвід в тваринництві», «Что читать трактористу та комбайнеру», «Борьба з шкідниками і хворобами сільськогосподарських культур», «Что читать колхозному садоводу. Беседа про книги», «Підготовка худоби до зимівлі», «Кукурудза – важлива продовольча і кормова культура», «Хранение и переработка плодов и овощей» [39, с. 92]. Серед посібників з економічних питань вирізняється «Організація роботи МТС» [38, с. 205].

Бібліографічні посібники цих років з художньої літератури присвячені творчості В. Г. Белінського, М. Г. Чернишевського, М. В. Гоголя, А. П. Чехова, О. М. Горького [39, с. 93].

Попри вимогу працювати переважно на масового читача, починаючи з 1950-х рр. бібліографи ОДНБ стали орієнтуватися на розкриття більш широкого кола проблем, зокрема наукових, краєзнавчих, мистецтвознавчих та ін. Так, у 1957 році бібліограф В. М. Конський (працював в ОДНБ у 1949–1985 рр.) започаткував серію «Вчені Одеси» [8, с. 56]. Перший випуск у цій серії присвячений видатному зоологу О. О. Браунеру (1957) [46]. Науковий рівень посібників значно підвищився. Цьому сприяло залучення до співпраці наукових редакторів та консультантів з кола провідних учених міста [7, с. 54].

Цікавим є краєзнавче видання 1957 р. «По страницам истории Одессы и Одесщины» – історіографічний огляд-нарис літератури про історію краю за 100 років: з середини XVIII ст. до 1861 р. [38, с. 209]. Цей нарис підготував В. А. Загоруйко (був директором ОДНБ у 1950–1963 рр.) [4, с. 91].

Вагомий внесок у розвиток бібліографії зробили працівники бібліотеки Одеського державного університету. Друга половина XX століття пройшла тут під знаком «легенд» місцевої бібліографії – А. К. Папаспіракі, В. С. Фельдмана, О. Ю. Ноткіної, Т. З. Ходжаш та ін. Була розпочата систематична робота з рідкісними виданнями з метою упорядкування каталогу. Керівником роботи був А. К. Папаспіракі, залучені були Т. З. Ходжаш, М. В. Севастьянова, В. С. Фельдман, А. А. Терлецький [41, с. 59].

Окремо слід відзначити бібліографа, краєзнавця та книгознавця Віктора Семеновича Фельдмана (1915–2008), який, прийшовши до університетської бібліотеки у жовтні 1945 року, присвятив їй понад 50 років свого життя. Неможливо охопити все, що зробив В. С. Фельдман у галузі вивчення та популяризації історії міста та книги. Насамперед це дослідження іменних книжкових фондів наукової бібліотеки (М. С. Воронцова, О. Г. Строганова), історії книговидавництва та книготоргівлі у місті, одеської періодики XIX ст., історії Новоросійського університету та Рішельєвського ліцею, його попередника [19]. Неможливо не згадати про дружину В. С. Фельдмана – Ольгу Юдівну Ноткіну (1923–2007), яка також понад 50 років працювала бібліографом в університетській бібліотеці [54]. Одна з її робіт присвячена абату Д. Ш. Ніколю, першому директору Рішельєвського ліцею [45].

Серед напрацювань університетської бібліотеки цього періоду особливої уваги заслуговують «Матеріали до біобібліографічного словника професорсько-викладацького складу Одеського університету». Загалом були зібрані дані біографічного й наукового характеру про 800 учених університету, які працювали у 1865–1957 рр., зокрема про І. І. Мечникова, І. М. Сеченова, О. О. Ковалевського, І. В. Ягича, М. О. Умова, Г. І. Танфільєва та ін. [47, с. 115].

Цікавим є «Систематичний покажчик до «Записок Новороссийского университета» за 1867–1919 рр.». Ця робота, що включає понад 1000 позицій, поклала початок систематичній публікації своїх праць університетською бібліотекою після майже 25-ти річної перерви [47, с. 116]. На початку 1950-х рр. розроблялися і такі, наприклад, теми, як «Бібліографія радянської криміналістики» (А. К. Папаспіракі), «Славістика в Одесі (матеріали до історії російської славістики)» та ін. [41, с. 59].

Бібліографічна робота в інших міських бібліотеках – переважно складання списків рекомендованої літератури, пам'яток та ін. Великої різноманітності набули бібліографічні огляди [22]. Одеська міська бібліотека імені В. І. Леніна (нині Одеська обласна універсальна наукова бібліотека імені М. С. Грушевського) підготувала пам'ятки літератури «Что читать об Африке», «Что читать об Азии» [40]. Працівники бібліотеки склали краєзнавчу картотеку (27 розділів, близько 4 000 карток) [47, с. 118].

Наприкінці травня 1970 року в ОДНБ був створений редакційно-видавничий відділ. Рівень підготовки та якість видання бібліографічних посібників значно зросли [8, с. 54]. Завідувач редакційно-видавничого відділу ОДНБ Г. Д. Зленко започаткував серії «Літературна Одеса» (1973), «Письменники Одеси» (1980), «Одеська письменницька організація в ... році» [7, с. 55–56]. Григорій Дем'янович працював у бібліотеці з 1972 по 2012 рік. За ці роки у відділі було відредаговано майже півтори тисячі науково-бібліографічних та інших наукових праць [49, с. 247]. Сам Г. Д. Зленко був автором багатьох статей з історії української бібліографії, українських бібліографічних організацій та окремих видань та ін. [61, с. 161–163].

1973 року був заснований щомісячний бібліографічний покажчик «Одесщина на страницах центральной и республиканской печати» (згодом – укр. мовою), який є унікальною краєзнавчою базою даних. 149 випусків (1977–1989) цього покажчика підготувала бібліограф Леоніна Михайлівна Смичок, яка працювала в ОДНБ майже 20 років (1975–1995) [4, с. 200; 27, с. 220].

У 1970-ті роки визначився один з основних напрямків діяльності бібліографів ОДНБ – природничо-науковий. 1975 року бібліограф і завідувач бібліографічного відділу В. М. Конський започаткував серію «Проблеми. Гіпотези. Відкриття». У цій серії слід згадати такі покажчики, як «Лекарства из моря» (1986), «Шаровая молния» (1992), «Генетика: від законів Менделя до клонування людини» (1977, 1985, 2005), «Глобальные изменения климата Земли: факторы, факты и прогнозы» (2009).

З 1985 року виходить фундаментальний покажчик «Биология Чёрного и Азовского морей», який містить опис публікацій, присвячених живій та неживій природі регіону, починаючи з 1917 р. Наразі бібліограф О. Г. Кушнір працює над покажчиком, що буде висвітлювати публікації за 2008–2012 роки.

Серед видань 1990-х років цього напрямку обов'язково маємо згадати рекомендаційний покажчик «Україна – зона екологічного лиха» [60].

1994 року була заснована серія біобібліографічних довідників «Вчені вузів Одеси», перший випуск якої присвячений природничим наукам. Це перша спроба систематизації та узагальнення відомостей про науковців, починаючи з 1865 року. Складається довідник з п'яти частин: «Геологи. Географи», «Математики. Механіки», «Хіміки», «Фізики. Астрономи» та «Біологи» [8, с. 57–58]. Слід також відзначити роботу, присвячену одеському видавництву «Mathezis» (1904–1925), яке було одним з небагатьох видавництв наукової літератури в Російській імперії [13].

Кращим виданням у номінації «Бібліографічний посібник року» (2002) став фундаментальний покажчик, упорядкований працівниками науково-бібліографічного відділу ОННБ Л. М. Бур'ян та І. Е. Рікун, – «Голодомор в Україні 1932–1933 років» (2001), який включає матеріали 1932–2000 років, видані в багатьох країнах світу [15]. 2008 року вийшов другий випуск цієї фундаментальної праці [16], він охоплює понад шість тисяч назв публікацій за 2001–2006 роки. Публікації за 2007–2011 роки включені у третій випуск [17].

На сучасному етапі основним осередком бібліографічних досліджень в ОННБ залишається науково-бібліографічний відділ, який з 1989 року очолює Лариса Миколаївна Бур'ян [4, с. 52–57; 62, с. 47–49]. Ведеться активна бібліографічна робота, зокрема продовжують виходити бібліографічні посібники в серіях «Письменники Одеси» [42, 6, 12], «Літературна Одеса» [24, 37, 36, 34], «Вчені Одеси» [10]. Серед останніх праць слід відзначити збірник матеріалів до 170-річчя від дня народження Михайла Комарова [23], хронологічний розпис змісту журналу «Шквал» за 1924–1933 рр. [63, 64] та «Южно-русской медицинской газеты» за 1892–1897 рр. [66], каталог видань Михайла Грушевського у фондах ОННБ [59].

Активну бібліографічну роботу ведуть бібліотеки одеських вишів. Зокрема, інформаційно-бібліографічний відділ наукової бібліотеки Національного університету «Одеська юридична академія» видає біобібліографічні покажчики в серії «Вчені Національного університету «Одеська юридична академія». Бібліографи науково-технічної бібліотеки Одеської національної академії харчових технологій (ОНАХТ) працюють над серією біобібліографічних покажчиків «Видатні вчені ОНАХТ». Серед іншої бібліографічної продукції цієї установи – щорічні бібліографічні покажчики наукових праць співробітників.

Непересічні бібліографічні праці видає наукова бібліотека Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. Триває плідна робота над серійними виданнями. Це «Розвиток науки в Одеському (Новоросійському) університеті», «Книжкові колекції Наукової бібліотеки Одеського (Новоросійського) університету», «Біобібліографія вчених університету» та ін., це і біобібліографічні покажчики, присвячені вченим вишу – В. А. Сминтині, Д. П. Урсу, Н. М. Шляховій та ін. [11, 20, 44]. Не другорядне значення мають і тематичні покажчики, присвячені рідкісним книгам з фондів бібліотеки: «Італійська книга епохи Відродження у фондах Наукової

бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова», «Рідкісні французькі видання XVI–XVIII ст. в зібраннях Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова» [25, 51].

Окрім покажчиків, бібліотека видає багато іншої продукції, серед якої – каталоги книжкових колекцій (каталоги видань XVI ст., польських стародруків [28, 50] та ін.), інформаційні видання («Одеський національний університет імені І. І. Мечникова на сторінках центральної, регіональної та університетської преси», матеріал за 2000–2015 роки [56]), довідники «Випускники Одеського (Новоросійського) університету», «Професори Одеського (Новоросійського) університету». Ці видання стали підсумком роботи над згаданими раніше «Матеріалами до біобібліографічного словника професорсько-викладацького складу Одеського університету» [41, с. 57].

Бібліотеки вишів залучаються також до роботи над монографічними дослідженнями. Зокрема, інформаційно-бібліографічний відділ наукової бібліотеки Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова долучився до кількох таких досліджень [18, 32, 52].

Плідно працює й Одеська обласна універсальна наукова бібліотека імені М. С. Грушевського. Виходять покажчики, присвячені історії, життю та діяльності видатних учених, письменників, діячів культури краю. Функцію збереження та розповсюдження інформації про видання краю виконує серія покажчиків «Нові книги про Одещину в ... році». Науково-бібліографічний відділ з нагоди 200-річчя від дня народження Т. Шевченка підготував покажчик «Могутня сила Шевченкового слова» (2014). Цікавим є серійне видання «Знаменитые земляки», 9-й випуск якого «...Я вам расскажу за всю Одессу» був виданий з нагоди 60-річчя історика, краєзнавця, письменника та журналіста О. Губаря. Одне з видань – «Великий скрипач XX века» (до 100-річчя Д. Ойстраха) – стало дипломантом у номінації «Кращий бібліографічний покажчик з мистецтвознавства» на Регіональному конкурсі на краще методичне та бібліографічне видання публічних бібліотек Півдня України [7, с. 59]. У відділі краєзнавчої літератури і бібліографії створені бібліографічні бази даних: «Одеський календар», «Зведений краєзнавчий каталог», «Міста і містечки Одещини», «Література про Одеську область за ... рік». Науково-бібліографічний відділ, окрім видання бібліографічних покажчиків, веде електронну систематичну картотеку статей, картотеку персоналій видатних діячів та ін. Виходять і науково-допоміжні покажчики, наприклад, «Вода для життя (2014).

Серед публічних бібліотек як осередок бібліографічної роботи необхідно відзначити Центральну міську бібліотеку імені І. Я. Франка (до 1917 р. Народна читальня ім. Маразлі, заснована 1891 р.). Працівники інформаційно-бібліографічного відділу, окрім власне бібліографічної роботи, яка, зокрема, включає розпис періодичних видань, ведуть інтернет-блог «Бібліографічна авоська», який знайомить відвідувачів з цікавими фактами, на які натрапляють працівники відділу під час роботи.

Безсумнівно, в умовах сучасного інформаційного суспільства бібліографія як наукова дисципліна вийшла на новий рівень. Новітні

технології використовуються не тільки для підготовки бібліографічної продукції, а й для створення електронних бібліографічних ресурсів. Використання електронних ресурсів для надання бібліографічних довідок призвело до створення віртуальних довідкових служб. Таким чином, завдяки новітнім технологіям процес підготовки актуальної та високоякісної продукції вдосконалюється. Тим не менш, важливо підкреслити, що значна частина бібліографічних напрацювань минулого і дотепер не втратила своєї актуальності.

Література

1. Авалиани С. Л. Обзор новых сочинений по крестьянскому вопросу // Изв. Одес. библиогр. о-ва. – 1913. – Т. 2, вып. 7. – С. 312–317.
2. Библиографические материалы по истории Новороссии : указ. ст., заметок и разных материалов, помещен. в «Календарях», «Новорос. календаре», «Памят. книжке» и «Адрес-календаре Одес. градоначальства», а также в «Трудах Одес. статист. Комитета» с 1832–1914 г. / сост. Л. М. де-Рибас. – Одесса : Тип. «Славянская» Е. Хрисогелос, 1914. – 25 с.
3. Библиографический указатель к литературной деятельности М. Ф. Комарова // Изв. Одес. библиогр. о-ва. – 1913. – Т. 2, вып. 7. – С. 325–336.
4. Бібліографи Одеської державної наукової бібліотеки імені М. Горького : біобібліогр. довід. / упоряд. Л. М. Бур'ян. – Одеса, 2002. – Із змісту : Бур'ян Лариса Миколаївна / І. Е. Рікун. – С. 52–57 ; Винник Мойсей Йосипович / Г. Д. Зленко. – С. 58–59 ; де-Рібас (Дерібас) Людвіг Михайлович / Г. Д. Зленко. – С. 71–72 ; Загоровський Євген Олександрович / Г. Д. Зленко. – С. 89–90 ; Загоруйко Василь Андрійович / Г. Д. Зленко. – С. 91–94 ; Оксман Емануїл Григорович / Г. Д. Зленко. – С. 167–169 ; Попруженко Михайло Георгійович / Г. Д. Зленко. – С. 174–176 ; Рапопорт Марія Володимирівна / Г. Д. Зленко. – С. 182–185 ; Смичок Леоніна Михайлівна / Г. Д. Зленко. – С. 200–207 ; Шестериков Сергій Петрович / Г. Д. Зленко. – С. 232–234.
5. Бібліографія революційного руху в Одесі (1820–1920) / упоряд. Ц. Ю. Авербах, С. Я. Боровий, Ф. І. Гельфенбейн, Г. О. Герман, М. М. Петринський, М. В. Рапопорт, В. Я. Роговий, В. В. Стратен ; Керівники : Г. О. Герман, В. Я. Роговий. – Одеса, 1933. – 212 с. – (Пр. Одес. держ. наук. б-ки ; Т. 1).
6. Богдан Іванович Сушинський : кат. вид. 1972 – травень 2016 / упоряд.: Л. М. Бур'ян, М. Л. Десенко ; ред. М. Л. Десенко. – Вид. 2-ге, розшир. і допов. – Одеса : Астропринт, 2016. – 104 с. : іл. – (Письменники Одеси ; вип. 38).
7. Бур'ян Л. М. Внесок бібліотек Південного регіону в створення біобібліографічної бази України / Л. М. Бур'ян // Скарбниця культури : зб. ст. / упоряд. Л. М. Бур'ян. – Одеса, 2014. – Вип. 4. – С. 50–68.

8. Бур'ян Л. М. Внесок ОДНБ у створення бібліографічної бази України / Л. М. Бур'ян, І. Е. Рікун // Скарбниця культури : зб. ст. / редкол. : О. Ф. Ботушанська (відп. ред.) [та ін.]. – Одеса, 2004. – Вип. 3. – С. 52–63.
9. Бур'ян Л. М. Династія де-Рібасів в Одеській публічній (державній науковій) бібліотеці / наук. ред.: Л. В. Арюпіна, О. В. де-Рібас ; ред.: Н. Г. Майданюк, І. С. Шелестович. – Одеса, 2014. – 120 с.
10. Вадим Іоанович Недоступ : біобібліогр. покажч. / упоряд. Т. В. Солоненко ; ред. М. Л. Десенко ; ред. англ. тексту Н. М. Диба. – Одеса, 2017. – 71 с.
11. Валентин Андрійович Сминтина : біобібліогр. покажч. / ОНУ ім. І. І. Мечникова, Наук. б-ка ; авт-упоряд. М. О. Подрезова ; наук. ред. О. В. Сминтина. – Одеса : Астропринт, 2008. – 231 с., 24 арк. іл. – (Біобібліографія вчених Одеського (Новоросійського) ун-ту. Фізика).
12. Василь Володимирович Барладяну-Бирладник : біобібліогр. покажч. / упоряд. А. В. Іванченко ; авт. вступ. ст. В. О. Шлапак ; рецензент С. В. Дмитрієв ; ред. І. С. Шелестович. – Одеса, 2016. – 126 с. : іл. – (Серія «Письменники Одеси» ; вип. 39).
13. Видавництво «Mathezis» (1904–1925) : матеріали до історії та кат. кн. / авт.-упоряд. І. Е. Рікун ; ред. І. С. Шелестович. – Київ : Кн. палата України, 2002. – 59 с.
14. Войтович І. Бібліографія як засіб популяризації вітчизняної науки / І. Войтович // Матеріали Другої науково-практичної конференції «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», Львів, 23 верес. 2010 р. / ред. рада : Ю. Я. Бобало, А. Г. Загородній [та ін.]. – Львів, 2010. – С. 255–267.
15. Голодомор в Україні 1932–1933 рр. : бібліогр. покажч. Вип. 1 / ОДНБ ім. М. Горького, Ін-т історії України НАН України, Фондація українознав. студій Австралії ; упоряд.: Л. М. Бур'ян, І. Е. Рікун ; редкол. : О. Ф. Ботушанська, С. В. Кульчицький (відп. ред.), В. Мотика ; ред. : М. Л. Десенко, І. С. Шелестович. – Одеса ; Львів : Вид-во М. Коць, 2001. – 656 с.
16. Голодомор в Україні 1932–1933 рр. : бібліогр. покажч. Вип. 2 / ОДНБ ім. М. Горького, Ін-т історії України НАН України ; упоряд.: Л. М. Бур'ян, І. Е. Рікун ; редкол. : С. В. Кульчицький (наук. ред.), О. Ф. Ботушанська (відп. ред.). – Одеса : Негоціант, 2008. – 576 с.
17. Голодомор в Україні 1932–1933 рр. [Електронний ресурс] : бібліогр. покажч. Вип. 3 / ОННБ ім. М. Горького, Ін-т історії України НАН України ; упоряд. : Л. М. Бур'ян, І. Е. Рікун ; редкол. : С. В. Кульчицький (наук. ред.), О. Ф. Ботушанська (відп. ред.), В. Мотика ; ред. І. С. Шелестович. – Одеса, 2014. – 685 с. – Режим доступу : http://catalog.odnb.odessa.ua/ONNB_ec/NashiVid/sNaykVidan/sc546867.pdf
18. Гребцова І. С. Новоросійський університет в розвитку благодійності в Одесі (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.). Благодійність і меценатство в Новоросійському університеті :

- библиогр. указ. / библиогр. ред. : М. А. Подрезова ; сост. : В. В. Самодурова. – Одесса : Астропринт, 2009. – 504 с.
19. Губарь О. Одессит до сьомого колена. Виктору Семеновичу – 90! / О. Губарь // Дерибасовская – Ришельевская : одес. альм. – 2005. – Кн. 23. – С. 55.
20. Дмитро Павлович Урсу : біобібліогр. покажч. / ОНУ ім. І. І. Мечникова, Наук. б-ка ; упоряд. : Г. П. Бахчиванжи, В. В. Самодурова ; бібліогр. ред. М. О. Подрезова. – Одеса : Астропринт, 2006. – 69 с., 8 арк. іл. – (Біобібліографія вчених Одеського (Новоросійського) ун-ту ; вип. 1. Історики).
21. Долинский Л. Библиографический указатель сочинений по геологии Юго-западного горного округа, представленный на Одесскую сельскохозяйственную и фабрично-заводскую выставку в 1884 г. / Л. Долинский // Записки Общества сельского хозяйства Южной России. – 1885. – № 3. – С. 152–161.
22. Загоруйко В. К истории развития массовых библиотек области / В. Загоруйко // Сокровищница культуры : сб. ст. / ред. В. А. Загоруйко. – Одесса, 1958. – Вып. 2. – С. 27.
23. Закоханій в українське слово : до 170-річчя від дня народження Михайла Комарова : зб. матеріалів / упоряд. Л. М. Бур'ян ; ред. І. С. Шелестович ; рецензент Г. В. Закіпна. – Одеса, 2016. – С. 171.
24. І. К. Тобілевич (Карпенко-Карий) в Одесі : бібліогр. покажч. / упоряд. : О. Г. Нуньєс, О. І. Кравченко ; наук. ред. Р. Я. Пилипчук ; ред. І. С. Шелестович. – Одеса, 2004. – 172 с. – (Серія «Літературна Одеса» ; вип. 11).
25. Італійська книга епохи Відродження у фондах Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова / ОНУ ім. І. І. Мечникова, Наук. б-ка ; упоряд. Є. В. Савельєва ; відп. ред. В. А. Сминтина ; наук. ред., авт. вступ. ст., пер. латин. та іт. текстів О. О. Радзиховська ; бібліогр. ред. М. О. Подрезова. – Одеса : Астропринт, 2001. – 88 с., 16 арк. іл.
26. Каменецкий Ф. Начало одесской книги / Ф. Каменецкий // Порто-франко. – 2006. – 29 сент.
27. Каменєва Є. О. Бібліограф і краєзнавець Ліна Михайлівна Смичок / Є. Каменєва // Скарбниця культури : зб. ст. / редкол. : О. Ф. Ботушанська (відп. ред.) [та ін.]. – Одеса, 2004. – Вип. 3. – С. 220–222.
28. Каталог изданий XVI века : из фондов Научной библиотеки ОНУ имени И. И. Мечникова / ОНУ им. И. И. Мечникова, Науч. б-ка ; сост. Е. В. Полевщикова ; отв. ред. В. А. Смынтына ; науч. ред. Е. А. Радзиховская ; библиогр. ред. М. А. Подрезова. – Одесса : Астропринт, 2005. – 291 с., 16 л. ил.
29. Ковальчук Л. Михаил Федорович Комаров : [некролог] / Л. Ковальчук // Изв. Одес. библиогр. о-ва. – 1913. – Т. 2, вып. 7. – С. 323–325.

30. Крейтон С. Н. Библиографическое описание первых трех Одесских альманахов (1831, 1839 и 1840 гг.) // Известия Одесского библиографического общества. – 1912. – Т. 1, вып. 2. – С. 59–62.
31. Лазаревский А. Указатель источников для изучения Малороссийского края / А. Лазаревский. – Санкт-Петербург : В тип. Губернского правления, 1858. – II, 121 с.
32. Лауреаты Нобелевской премии по литературе, 1901–2010. Мировое наследие нобелевских лауреатов по литературе : биобиблиогр. указ. / авт. и сост. В. М. Романец ; сост.: Н. В. Мусиенко, Т. М. Шершун ; науч. ред. Л. Н. Голубенко ; отв. ред. М. А. Подрезова ; библиогр. ред.: Е. С. Мурашко, В. П. Пружина ; Одес. нац. ун-т им. И. И. Мечникова. – Одесса : Астропринт, 2010. – 399 с.
33. Левицкий И. Е. Галицко-русская библиография XIX столетия : в 2-х т. – Львов : Из тип. Ставропигийского ин-та, 1888–1895.
Т. 1. (1801–1860). – 1888. – XXII, 161, [1] с.
Т. 2. (1861–1886). – 1895. – [4], 736 с.
34. Леся Українка в Одесі : бібліогр. покажч. літ. за 1980–2014 рр. / упоряд. Т. А. Йовенко ; ред. М. Л. Десенко. – Одеса, 2015. – 127 с. – (Серія «Літературна Одеса» ; вип. 15).
35. Линниченко И. А. Задачи библиографии / И. А. Линниченко // Изв. Одес. библиогр. о-ва. – 1911. – Т. 1, вып. 2. – С. 10–18.
36. М. В. Гоголь в Одесі : зб. матеріалів / упоряд. О. Г. Нуньес ; ред. І. С. Шелестович. – 2014. – 320 с. – (Серія «Літературна Одеса» ; вип. 14).
37. М. Л. Кропивницький в Одесі : бібліогр. покажч. / упоряд. О. Г. Нуньес ; наук. ред. Р. Я. Пилипчук ; ред. І. С. Шелестович. – Одеса, 2006. – 216 с. – (Серія «Літературна Одеса» ; вип. 12).
38. Мазуренко И. Издания библиотеки 1955–1957 гг. / И. Мазуренко // Сокровищница культуры : сб. ст. / ред. В. А. Загоруйко. – Одесса, 1958. – Вып. 2. – С. 200–220.
39. Мазуренко И. Издательская деятельность библиотеки : (обзор библиогр. пособий 1947–1954 гг.) / И. Мазуренко // Сокровищница культуры : сб. ст. / авт. кол. : В. А. Загоруйко [и др.]. – Одесса, 1955. Вып. 1. – С. 78–97.
40. Мерецкий Л. Из опыта пропаганды общественно-политической литературы // Сокровищница культуры : сб. ст. / ред. В. А. Загоруйко. – Одесса, 1958. – Вып. 2. – С. 56, 58.
41. Мерзлякова С. О. Організація роботи наукової бібліотеки Одеського державного університету за часи керування Миколи Володимировича Павлюка (1951–1960 рр.) / С. О. Мерзлякова // Вісн. ОНУ. – 2011. – Т. 16, вип. 1/2. – С. 59. – (Серія : Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство).
42. Микола Олександрович Палієнко : біобібліогр. покажч. / упоряд. Т. В. Солоненко ; ред. М. Л. Десенко. – Одеса, 2015. – 110 с. – (Письменники Одеси ; вип. 37).

- 43.Музичко О. Є. Одеські бібліографічні товариства в науковому та громадському житті першої третини ХХ ст. / О. Є. Музичко // Вісн. ОНУ. – 2009. – Т. 14, вип. 19. – С. 109–127. – (Серія : Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство).
- 44.Нонна Михайлівна Шляхова : біобібліогр. покажч. : до 150-річчя Одес. нац. ун-ту / ОНУ ім. І. І. Мечникова, філол. ф-т, Наук. б-ка ; голов. ред. І. М. Коваль ; наук. ред. Є. М. Черноіваненко ; упоряд. Г. П. Бахчиванжи ; бібліогр. ред. М. О. Подрезова. – 2-ге вид., доп. – Одеса : Астропринт, 2015. – 166 с., 5 арк. іл. – (Біобібліографія вчених ун-ту. Філологи).
- 45.Ноткина О. Ю. Аббат Николь – первый директор Ришельевского лицея // Вісн. ОНУ. – 2007. – Т. 12, вип. 4. – С. 96–107. – Серія «Бібліотекознавство. Бібліографознавство. Книгознавство». – [Біогр. довідка про О. Ю. Ноткіну – у передмові].
- 46.Олександр Олександрович Браунер (1857–1957) : біобібліогр. матеріали / упоряд. : В. М. Конський, Л. П. Котова ; наук. ред. І. І. Пузанов. – Одеса, 1957. – 32 с. – (Серія «Вчені Одеси» ; вип. 1).
- 47.Павлюк Н. Краеведение в библиотеках / Н. Павлюк // Сокровищница культуры : сб. ст. / ред. В. А. Загоруйко. – Одесса, 1958. – Вып. 2. – С. 104–120.
- 48.Петринський М. Центральна наукова бібліотека м. Одеси / М. Петринський // Зап. Укр. бібліогр. т-ва в Одесі. – 1929. – Ч. 2/3. – С. 136–138.
- 49.Пилипчук Р. Я. «...Тут треба любові, а вона у вас є...» / Р. Я. Пилипчук // Скарбниця культури : зб. ст. / упоряд. Л. М. Бур'ян. – Одеса, 2014. – Вип. 4. – С. 245–255.
- 50.Польські стародруки з колекцій університетської бібліотеки : каталог / ОНУ ім. І. І. Мечникова, Наук. б-ка ; упоряд. : Г. В. Великодна, О. Л. Ляшенко ; наук. ред., авт. вступ. ст. В. Валецький ; відп. ред. М. О. Подрезова ; бібліогр. ред. О. В. Полевщикова. – Одеса : Одес. нац. ун-т, 2012. – 379 с. : іл.
- 51.Рідкісні французькі видання XVI–XVIII ст. в зібраннях Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова / ОНУ ім. І. І. Мечникова, Наук. б-ка ; упоряд. і авт. вступ. ст. О. В. Полевщикова ; відп. ред. В. А. Сминтина ; наук. ред. О. О. Радзиховська ; бібліогр. ред. М. О. Подрезова. – Одеса : Астропринт, 2000. – 72 с. : іл.
- 52.Розвиток православ'я на півдні України, кінець XVIII – початок ХХ ст. (на матеріалах Херсонської губернії та Південної Бессарабії) : бібліогр. покажч. / авт.-упоряд.: В. В. Самодурова, Н. М. Діанова, В. С. Кочмар ; наук. ред. Н. Н. Діанова ; відп. ред. М. О. Подрезова. – Одеса : Астропринт, 2010. – 439 с.
- 53.Роспись российским книгам, ландкартам, планам, эстампам, портретам и нотам в Одессе, в книжном магазине и библиотеке чтения Н. А. Ключкова. – Одесса : город. тип., 1830. – 79, [1] с. Докладніше

- див. : Боровой С. Я. Библиотека чтения Н. Ключкова. (Из истории библиотек в начале второй четверти XIX в.) // Библиотеки СССР. – Вып. 7. – Москва, 1957. – С. 131–140.
54. Савельева Е. В. Незабываемый образ : из воспоминаний о В. С. Фельдмане / Е. В. Савельева // Вісн. ОНУ. – 2010. – Т. 15, вип. 21. – С. 125, 126. – (Серія : Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство).
55. Самодурова В. В. Библиографический семинар как активный метод деятельности ЦНБ г. Одессы в 20-е гг. XX ст. / В. В. Самодурова // Вісн. ОНУ. – 2009. – Т. 14, вип. 19. – С. 92–107. – (Серія : Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство).
56. Самодурова В. В. Библиографы в контексте научного облика библиотеки ОНУ имени И. И. Мечникова : цели, задачи, новации / В. В. Самодурова // Вісн. ОНУ. – 2015. – Т. 20, вип. 2. – С. 155, 161. – (Серія : Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство).
57. Самодурова В. В. Забытые имена : вклад библиотекарей ОНУ в мировую науку / В. В. Самодурова // Biblio-колегіум Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. – 2007. – № 1. – С. 1–7.
58. Самодурова В. В. Человек двух страстей. Гербарная коллекция библиотекаря П. С. Шестерикова / В. В. Самодурова // Вісн. ОНУ. – 2014. – Т. 19, вип. 2. – С. 19–37. – (Серія : Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство).
59. Твори Михайла Грушевського у фондах Одеської національної наукової бібліотеки : каталог / ОННБ ; упоряд., авт. вступ. ст. і комент. А. В. Іванченко ; відп. за вип. Л. В. Арюпіна ; ред. І. С. Шелестович. – Одеса, 2016. – 87 с. : іл.
60. Україна – зона екологічного лиха : реком. бібліогр. покажч. літ. / упоряд. І. Е. Рікун ; наук. ред. В. А. Дьяков ; ред. М. Л. Десенко. – Одеса, 1993. – 116 с.
61. Українські бібліографи : біографічні відомості ; професійна діяльність ; бібліографія / авт.-уклад. : Р. С. Жданова [та ін.]. – Київ, 2008. – Вип. 1. – 232 с. – Из змісту : Зленко Григорій Дем'янович / Т. Гуцаленко. – С. 161–163 ; Берман Яків Зіновійович / Г. Д. Зленко. – С. 34–35 ; Алексеев Михайло Павлович / В. О. Кононенко. – С. 9–10 ; Бур'ян Лариса Миколаївна / І. Е. Рікун. – С. 52–57.
62. Чижиков Л. А. Odessica : библиогр. материалы для истории г. Одессы / Л. А. Чижиков. – Одесса : [б. и.], 1913. – 12 с.
63. «Шквал» (1924–1933) : хронол. розпис змісту. Вип. I. (1924–1925) / упоряд. Т. В. Солоненко ; ред. Н. Г. Майданюк. – Одеса, 2016. – 139 с.
64. «Шквал» (1924–1933) : хронол. розпис змісту. Вип. II. (1926) / упоряд. Т. В. Солоненко ; ред. Н. Г. Майданюк. – Одеса, 2016. – 212 с.
65. Южная столица : Одесса первой половины XIX века в литературных и краеведческих источниках, мемуарах, дневниках, письмах / ред. кол. : Закипная Г. В., Липтуга Т. И. – Одесса, 2009. – С. 496.

66. «Южно-русская медицинская газета» (1892–1897) : хронол. розпис змісту : у 5 вип. / упоряд. І. В. Бабушкіна ; ред. М. Л. Десенко. – Одеса, 2013–2015.